

CITITORI ȘI COMUNITĂȚI VIRTUALE

TEOFIL PINTILIE

Delimitări

Există, fără îndoială, anumite momente istorice, când, sub înrâurirea unor circumstanțe complexe, au loc mutații semnificative care pătrund, ca să zic aşa, până în fondul „canonic” al tradiției educației. Această „schimbare de paradigmă”¹ prin care se modifică majoritatea raporturilor cu autoritatea canonică în general și cu scierile clasicoilor, în domeniul particular al educației literare, are drept cauză fundamentală, pe lângă o intens afirmată criză a unui sistem educațional, o reașezare a cititorilor în funcție de noi surse de autoritate. Această realitate pe care o voi numi de aici înainte regrupare a comunității de cititori și pe care o voi analiza în relație cu dinamica grupurilor de lectură din social-media² de azi, a determinat în anumite momente schimbări profunde în însăși conștiința de sine a civilizației europene. Modificările sunt mereu determinate, pe de o parte, de o îndepărțare a elitelor de un anumit tipar al înțelegerii patrimoniului (îndepărțare determinată de rațiuni diverse, cel mai adesea, externe fenomenului literar), iar pe de altă parte, de o reorientare a cititorilor, pentru care, modelele anterioare devin, în cursul câtorva generații, de-a dreptul irecognoscibile. De aceea, mă voi opri în cele ce urmează asupra analizei unui grup virtual dedicat lecturii, analiză dublată de interpretarea rezultatelor unui chestionar aplicat elevilor apartinând ciclului superior de învățământ. Această tendință de regrupare, de reașezare a cititorului modeleză în astfel de momente atât configurarea bibliotecii sale interioare, cât raportarea sa la sursele de autoritate canonică. Totodată, îmi propun să investighez aici o serie de modalități prin care experiențele cititorilor în grupuri de lectură de pe rețelele sociale să poată fi valorificate în clasă, cu respectarea coordonatelor metodologice și de conținut, furnizate de planul-cadru, de programă și de manual.

În ultimii ani, din ce în ce mai multe studii au încercat să investigheze o serie de funcții cuantificabile ale interacțiunii în mediul virtual și impactul pe care apariția și dezvoltarea rețelelor de socializare îl au asupra indivizilor și asupra diverselor comunități. Pentru necesitățile materialului de față rețin, pe lângă triada *legitimare, informare, participare* (Steven Warburton și Stilianos Hatzipanagos, 2015, pp. 19-26), conceptul *networked self* („sine în rețea”) (Zizi Papacharissi, ed. 2014, p. 13), concept care ilustrează perfect relația identitate – alteritate, în social media. Cele trei funcții menționate descriu realitatea complexă a interacțiunii în mediul virtual, interacțiune care, prin rapida sa evoluție, exercită o influență semnificativă asupra raportării persoanelor la majoritatea fenomenelor vieții sociale, prin urmare, și în relație cu fenomenul cultural, în general și cu subiectul particular al lecturii. Conceptul complementar de „sine în rețea” descrie o atitudine specifică utilizatorului de rețele sociale, care îmbină elemente definitorii ale legitimării cu subiectul complex al participării active, îmbinare din care rezultă perceptia acută a unui nou fel de libertate, aproape fără limite, determinată de acest mod de interacțiune.

Având în vedere evoluția extrem de rapidă a mijloacelor de comunicare și caracterul tot mai interactiv al acestora trebuie precizat de la început că relația cititorilor cu grupurile virtuale de lectură e oarecum fluidă, susceptibilă de a se modifica sub influența unor noi surse de interes și de autoritate. Se impun, de aceea, încă de la început, o serie de delimitări care să clarifice scopurile investigației și să simplifice înțelegerea grupului asupra căruia se focalizează cercetarea de față. Astfel, e de reținut că nu voi discuta aici problematica forumurilor de profil și nici a blogurilor adresate cititorilor, deoarece, pe de o parte, acestea se adresează unui public intențional, determinat să acționeze prin logare la pagina dorită, iar pe de altă parte, pentru că aceste forme de difuzare culturală mențin încă o structură tradițională de autoritate prin strategiile de găzduire și moderare. Totuși, principalul motiv pentru care am ales să nu iau în considerare aceste forme de comunicare social-culturală îl reprezintă gradul scăzut de relevanță pe care acestea îl au pentru adolescenții de azi. Într-un studiu pentru Pew Research Center, actualizat pentru 2015³, cercetătoarea Amanda Lenhart remarcă, în ceea ce privește publicul Tânăr american (subiecți cu vârstă situată între 15-19 ani) un grad de utilizare a rețelelor sociale de 91%, în vreme ce activitatea pe

bloguri se situa în jurul valorii de 13%. Forumurile, gândite în general ca anexe interactive ale unor site-uri, care au câștigat o anumită popularitate până după mijlocul deceniului trecut, mai atrăgeau, conform studiului citat, doar aproximativ 4% dintre adolescenți. Această tendință s-a accentuat, cel mai probabil, și în timpul scurs de la finalizarea acestei cercetări. Modificarea radicală a modalităților de interacțiune online, este pusă în legătură atât cu proliferarea rețelelor sociale, cât cu aplicațiile tot mai accesibile unui număr din ce în ce mai mare de subiecți. La „polul românesc al problemei”, chiar dacă, din păcate, nu există încă un studiu cu acoperire națională care să investigheze transformările prin care trece raportarea tinerilor la spațiul virtual, se poate observa, chiar intuitiv, fenomenul similar al proliferării comunicării în zona rețelelor sociale, în detrimentul forumurilor și al comentariilor de blog.

De asemenea, nu este în intenția mea să discut aici situația paginilor dedicate lecturii, chiar dacă, prin prezența în social media, acestea au avantajul de a se integra mai firesc în fluxul preocupărilor zilnice ale utilizatorilor, fiind, prin urmare apreciate de numeroși tineri cititori. Analiza mea se fixează însă asupra grupurilor virtuale de profil, acestea fiind construcții complet democratice, cu autoritate aproape deplin disipată, iar în cazul grupurilor deschise, acestea reprezintă alcătuiri în care, practic, oricine poate invita pe oricine. Deși la o simplă căutare a paginilor din social media în limba română există numeroase grupuri dedicate lecturii, care numără peste 1000 de membri, am preferat analiza unui grup relativ restrâns, de aproximativ 150 de membri, deoarece, pe de o parte a fost creat, administrat și, în bună măsură, populat de elevi și proaspeți absolvenți, iar pe de altă parte, deoarece numărul de membri activi prin postări și comentarii, nu doar prin simple aprecieri, trece de 20%, asigurând astfel grupului un criteriu de reprezentativitate. Pentru început, mă voi opri la o aplicare a celor trei funcții identificate de Steven Warburton și Stilianos Hatzipanagos, la domeniul particular al grupurilor de lectură, propunând totodată primele elemente care au determinat întrebările formulate în chestionar. De asemenea, mă voi apropia astfel și de structurile de limbaj care formează identitatea unei generații, definind-o în context, legitimându-i preocupările și, firește, trasând coordonatele gusturilor sale estetice. Într-un context mai larg, dinamica acestui material va ilustra conceptul de „regrupare”, prin evidențierea modalităților prin care cititorii vorbesc despre bibliotecile lor interioare, în relație cu autoritatea canonului.

1. Funcția de legitimare

Steven Warburton și Stilianos Hatzipanagos situează, pe bună dreptate, funcția de legitimare, într-o poziție privilegiată, chiar în raport cu celelalte funcții ale mediului virtual, deoarece, precedând informarea și participarea și depășindu-le atât ca miză identitară, cât mai ales ca situare a sinelui în rețea, aceasta este susceptibilă de a marca în cel mai înalt grad apartenența unui participant la mediul virtual al unui grup. Conform autorilor, funcția de legitimare trebuie înțeleasă drept „o necesitate de raportare la un ansamblu de conținuturi aflate în acord total sau parțial cu specificul, preocupările și convingerile unui membru al unei comunități”⁴. De aici rezultă, pe de o parte, o libertate de opțiune practic nelimitată a participantului care poate alege acel grup care îi confirmă și îi stimulează convingerile, iar pe de altă parte, o formă riscantă de izolare în raport cu orice conținuturi care nu fac obiectul acestor preocupări. În contextul particular al grupurilor de lectură, funcția de legitimare determină oarecum menținerea unor „forme canonice”, în sensul unei „autorități transindividuale”. Având în vedere disiparea aproape completă a oricărei forme de autoritate directă într-un astfel de grup, canonul pare să fie asumat implicit, la el raportându-se cel mai adesea bibliotecile pe care le exteriorizează fiecare postare a membrilor. Pe lângă componenta de asigurare a unei distincții față de alte comunități, funcția de legitimare asigură în egală măsură o voce unică, o notă individuală în cadrul grupului. Astfel, postările fiecărui participant modeleză, la rândul lor, specificul grupului.

Un adolescent care participă la un grup virtual de cititori înscrie practic această activitate în fluxul preocupărilor sale zilnice, permitând sugestiilor de lectură să se insereze firesc în zona socializării cotidiene, preferințele fiindu-i astfel modelate subtil. Din acest punct de vedere, chiar dacă preferințele de lectură ale adolescenților au fost adesea puse în legătură cu cele mai felurite aspecte identitare și cu universul mai larg al socializării, apariția și proliferarea grupurilor de pe rețelele sociale permit acum, pentru prima dată, o analiză cu adevărat științifică a fenomenului. Uimitor este, de asemenea, în acest

context, numărul mare de adolescenți în al căror flux din rețeaua socială se regăsește o pagină sau un grup dedicat lecturii sau cărților.

Punctul de plecare al analizei modului în care grupurile și paginile dedicate lecturii se integrează în preocupările elevilor de liceu, l-a constituit aplicarea unui cuestionar la un eșantion cât mai reprezentativ de subiecți, cuestionar care urmărește investigarea gradului de conștientizare a adolescenților în legătură cu acest fenomen. Ideea aplicării unui astfel de cuestionar a apărut în contextul dialogului la clasă, privind sursele de inspirație pentru alegerea lecturilor și, mai ales, permanenta problemă a „tensiunii” existente între bibliografia școlară și preferințele de lectură ale elevilor. Mai mulți participanți la dialog au indicat diverse grupuri virtuale de profil ca surse de inspirație și autoritate, invocând, în egală măsură, o anumită solidaritate, o afinitate de generație față de acestea. De aici a apărut necesitatea identificării și a selectării unui grup reprezentativ, în vederea aplicării cuestionarului, grup al cărui specific să determine, într-o cât mai mare măsură, elementele de legitimare ale unei generații. După elaborarea întrebărilor, în acord cu scopurile cercetării, cuestionarul a fost aplicat unor grupuri de elevi cu vârste cuprinse între 14 și 19 ani, provenind din cinci instituții de învățământ, patru din mediul urban, una din mediul rural, trei licee cu profil teoretic, unul cu profil tehnologic și unul cu profil vocațional. Astfel, dintr-un total de 86 de participanți la cuestionar, provenind din instituții de învățământ și din medii diferite, aproape jumătate, 42%, declară că au asemenea pagini sau grupuri în fluxul zilnic. Alți 21% își amintesc să fi văzut asemenea postări în diferite situații. 37% spun că nu urmăresc și că nu au reacționat vreodată la postări ale unor grupuri care recomandă posibile lecturi pentru adolescenți. Apare astfel o majoritate semnificativă care, într-un fel sau altul, a avut de a face cu transpunerea problematicii cititului în mediul virtual și, prin urmare, pentru care dialogul despre lectură depășește cadrul formal al experienței școlare și, în egală măsură, pe cel cu totul informal, și, prin urmare, imposibil de cuantificat, al conversației cotidiene, intrând în sfera rețelei de socializare, unde limbajul pare decis să înglobeze generos toate stilurile funcționale. Motivația care stă la baza unei astfel de atitudini este, chiar înaintea dorinței de informare, una oarecum identitară, formulată în termeni precum: „să văd ce mai citesc alți copii”, „să știu ce e nou”. Se creează astfel un orizont de aşteptare în relație cu un anume tip de literatură considerată ca fiind acceptabilă, prin aplicarea unui filtru identitar. Participanții la grup se evaluatează reciproc, prin prisma postărilor și prin adevararea acestora la un soi de specific general al respectivei comunități pe care îl determină suma tuturor opinioilor exprimate. La această percepție contribuie deopotrivă membrii activi ai unui grup, cei care postează recenzii, sau doar scurte recomandări bazate pe imperitive și pe citate, dar și masa ceva mai extinsă a membrilor pasivi care reacționează doar prin aprecieri sau prin distribuirea ocasonale. Prezint în cele ce urmează planul de întrebări al cuestionarului, precum și transpunerea în procente a răspunsurilor subiecților.

Tabelul 1: Cuestionar 1

Întrebare	Da	Nu	Nu știu
Am apreciat o pagină dedicată lecturii, pagină a unei edituri / librării / scriitor.	63%	26%	11%
Sunt / am fost adăugat ca membru într-un grup pe facebook dedicat lecturii.	42%	33%	15%
Am activat prin postare / comentariu / distribuire într-un grup virtual dedicat lecturii.	28%	67%	5%
Am citit cel puțin o carte în urma vizualizării unei postări în rețeaua de socializare.	38%	53%	9%
Am recomandat unor prieteni / colegi să se alăture / să aprecieze un grup / o pagină dedicată lecturii.	28%	72%	0%

La cuestionar au participat 86 de elevi, dintre care 25 proveniți din mediul rural, 61 proveniți din mediul urban, 47 de fete și 39 de băieți. Dacă, în ceea ce privește criteriul distribuției pe sexe, se poate remarcă un grad mai sporit de receptivitate la grupurile virtuale de lectură de 15% în favoarea fetelor, în ceea ce privește criteriul rural / urban, diferențele sunt practic neglijabile, înscriindu-se în marja de eroare 3%. O situație similară reiese din analiza rezultatelor în funcție de filiera liceului. Astfel, gradul de receptivitate la grupurile virtuale de lectură a fost doar cu 2% mai ridicat, în cazul elevilor proveniți de la filiera teoretică.

Tabelul 2: Specificul grupului

Specific	Băieți	Fete
Elevi cu vârstă între 14-16 ani	11	15
Elevi cu vârstă între 17-19 ani	28	33
Elevi proveniți din mediul rural	9	16
Elevi proveniți din mediul urban	30	31
Elevi proveniți de la filiera teoretică	26	32
Elevi proveniți de la filiera tehnologică	7	4
Elevi proveniți de la filiera vocațională	6	11

În ceea ce privește criteriul vîrstei, elevii aparținând grupului 17-19 ani au dovedit o receptivitate cu 8-% mai ridicată față de grupurile virtuale de lectură. Întrucât, din totalul elevilor participanți, doar 5 au declarat că nu au utilizat vreodată instrumentele puse la dispoziție de rețelele sociale, problema legitimării trebuie așezată în contextul mai larg al interacțiunii virtuale. Pentru ameliorarea acurateții rezultatelor și a reprezentativității grupului de subiecți, acest prim chestionar a fost aplicat folosind metode tradiționale, prin completarea răspunsurilor pe suport material.

Principalul domeniu de interogație care decurge din interpretarea rezultatelor acestui prim chestionar îl reprezintă măsura în care, prin respectarea coordonatelor oferite de planul-cadru, de programa școlară și de manualele de limba și literatura română, școala, ca furnizor de programe educaționale poate să răspundă, să adapteze mijloace și, în general, să înglobeze printr-o metodă sau alta, această tendință de regrupare a cititorilor, prin acțiuni care să valorifice activitatea elevilor în zona grupurilor dedicate lecturii în rețelele de socializare. Orice posibile soluții ale acestei probleme, care constituie, de altfel, unul din obiectivele specifice ale cercetării de față, trebuie să țină seama, atât de caracterul fluctuant al acestui tip de preocupări, cât, mai ales, de percepția acută a diferenței între spațiul clasei și spațiul virtual, percepție comună majorității elevilor. Însăși problematica lecturii pare să se supună percepției acestei diferențe, majoritatea elevilor realizând distincția între cititul ca preocupare individuală și lectura motivată de apartenența la grupul clasei. Din această percepție rezultă, de asemenea, două tipuri de discurs ce corespund unor modalități diferite de exteriorizare a experienței lecturii.

În cele ce urmează, îmi propun să descriu o posibilă implementare a unei acțiuni de valorificare a acestui tip de experiență în clasă, acțiune care poate fi dezvoltată într-un scenariu didactic⁵. Acest tip de acțiune se va implementa în clasă prin aplicarea metodei „pitch a book”, care presupune tehnici de producere de metatext, și prin evidențierea importanței pe care o deține funcția de legitimare pentru activitatea în spațiul rețelelor sociale.

În 2011, într-o perioadă în care influența comunicării prin rețele sociale nu se manifesta atât de pregnant în toate domeniile experienței cotidiene, cercetătoarea Sarah Ludwig indica, în ghidul său *Starting from Scratch. Building a teen library program*, o selecție a materialelor de lectură aflate în acord cu necesitățile și cu preocupările fiecărei vîrste. Specialistă în educație și biblioteci digitale, Sarah Ludwig propune o abordare a tradiției din perspectiva prezentului, ca drum pe care autorii cu care elevii se familiarizează l-au parcurs deja⁶. Într-o cronologie inversată, elevii vor porni de la cărți cunoscute, urmând să descopere acele opere și autori care le-au influențat de-a lungul timpului, la nivel tematic sau al unor invarianți narativi, prin forța lor canonică. Astfel, în demersurile didactice pe care le sugerează pentru orele de literatură engleză, cercetătoarea americană acordă o importanță sporită opțiunilor elevilor în alegerea materialelor de citit. Legitimarea se asigură astfel nu doar prin libertatea acordată individului în propunerea următoarelor lecturi, dar și prin negocierea unor liste de priorități în cadrul grupului. Cel mai popular demers de acest fel îl reprezintă orele de tip „pitch a book”, în care metode tradiționale, precum un scurt discurs de promovare, se îmbină cu prezentări *google slides* sau cu postări în grupul de lectură de pe rețea socială.

Secvența didactică propusă pornește de la acele aspecte pe care le aducem în discuție atunci când încercăm să convingem un prieten să citească o carte, de aici decurgând cele trei întrebări care stau la

baza realizării recomandării: *cât se poate revela din intriga cărții?, este necesară citarea unor fragmente din text?, este profitabilă inserarea unor fragmente de prezentări „profesioniste” de tipul celor care apar pe supracopertă?* Aceste trei întrebări au menirea de a fixa un tip de conținut acceptabil, care să nu devină superfluu, sau să nu degenerizeze în forme ale rezumatului și, în egală măsură, să orienteze tehnic producerea propriu-zisă de metatext, fiecare participant fiind invitat să parcurgă scurtele materiale de prezentare care însotesc o carte. Elevul care realizează prezentarea va recurge de aceea la un tip de acțiune în acord cu modul său de a fi, dar și cu presupozițiile sale despre așteptările grupului. Secvența, care presupune dezvoltarea competenței literare prin tehnici de producere de metatext, poate fi implementată cu succes în contextul studiului recenziei și al cronicii literare.

Acțiunea poate fi realizată, de asemenea, sub forma unei activități pe grupe, urmată de o prezentare individuală sau colectivă, situație în care profesorul poate interveni doar în măsura în care unul sau mai mulți elevi nu identifică un grup / o carte față de care să resimtă o formă de afinitate. Realizarea activității ca lucru pe grupe are, de asemenea, avantajul de a aduce împreună elevi care apreciază tematici similare. Astfel, activitatea realizată pentru un colectiv restrâns, se poate construi în jurul a trei cărți, conținând o proză istorică, una psihologică și una fantastică, elevii alegând să participe în grupul cu ale cărui interese se identifică. Pornind de la cele trei întrebări formulate mai sus, elevii vor putea promova o carte al cărei conținut este în acord cu preocupările și sensibilitățile lor. După încheierea etapei de elaborare, rezultatul lucrului în echipă poate fi comunicat, fie în mod tradițional, printr-un scurt discurs, fie printr-o prezentare *google slides*, fie printr-o postare în grupul de lectură de pe rețeaua socială. Prin încurajarea comunicării rezultatului muncii în echipă în această ultimă formă, consider că se obține un dublu avantaj. Pe de o parte, se asigură natura relativ durabilă a rezultatelor muncii, în contrast cu simpla consemnare a acestora în caiete, iar pe de altă parte, se poate realiza un feedback divers și de durată, prin aprecieri și comentarii la respectiva postare. De asemenea, este stimulată astfel realizarea unui demers de calitate, în vederea obținerii unui număr mare de aprecieri. Totodată, prezentarea rezultatelor lucrului în echipă în această formă înscrie activitatea recomandării de carte în zona preocupărilor de zi cu zi, grupul de lectură devenind o formă de interfață între mediul clasei și spațiul socializării virtuale. În etapa de evaluare a rezultatelor muncii în echipă, pe lângă acuratețea mesajului și a limbajului folosit, se va analiza modul în care realizatorii au ales să se raporteze la cele trei întrebări formulate la începutul demersului, în relație cu conținutul postării, precum și modul în care aceasta răspunde specificului și așteptărilor celorlalți elevi.

Voi reveni la problematica diversă a conținutului acestor postări din grupurile de lectură de pe rețelele sociale în secțiunile referitoare la funcția de informare și respectiv la funcția de participare. Deocamdată, ar mai fi de adăugat că astfel de secvențe de tip „pitch a book” se pot insera cu succes nu doar în orele dedicate criticii de întâmpinare, dar și ca proiecte de sine stătătoare în orele de comunicare.

2. Funcția de informare

Problematica informării în spațiul virtual constituie, în sine, un subiect aparte, a cărui analiză în relație cu lectura ar merita, fără îndoială, o tratare separată. Informarea adecvată reprezintă principalul pretext al utilizării spațiului virtual, chiar dacă, orice investigare a acestei funcții trebuie să țină seama de contextul mai larg al legitimării, al justificării unor opinii preexistente și al argumentării unui discurs identitar. De asemenea, această funcție trebuie percepută în relație cu imperativul de participare, posibilitatea de reacție instantă constituind, de altfel, una din notele specifice ale acestui mediu de interacțiune.

O precizare importantă pentru descrierea acestei funcții, de la care pornesc în analiza lor Steven Warburton și Stilianos Hatzipanagos, este că informarea reprezintă elementul prin care se stabilește o filiație între spațiul virtual contemporan și mass-media tradiționale⁷. Pornind de la criteriul accesibilității, de la natura directă a transmiterii informației dinspre emițător spre receptor, precum și de la posibilitatea inversării permanente a raporturilor dintre aceștia, posibilitate la care mă voi întoarce mai jos, în secțiunea dedicată funcției de participare, cei doi cercetători remarcă preluarea de către rețelele sociale a funcției deținute în mod tradițional de presă, în vreme ce rolul acestor

din urmă devine, în tot mai mare măsură, acela de a comenta, de a interpreta și de a livra analize și opinii asupra unor date preluate adesea chiar din postările unor actori politici, sociali sau culturali. Prin urmare, chiar dacă reprezintă mult mai mult decât un nou mijloc de informare în masă, rețeaua socială, cu toate construcțiile sale – pagini, grupuri, poluri în cadrul grupurilor – menține, ca pretext de existență, facilitarea accesului la informație, fapt ce înscrie acest tip de comunicare în sijajul presei specifice modernității.

În ceea ce privește orizontul cultural și, în special, problematica lecturii, funcția informativă a rețelelor sociale își dovedește într-un grad sporit utilitatea, având în vedere, pe de o parte, accesul scăzut al publicului la presa culturală tradițională, iar pe de altă parte, integrarea confortabilă a mesajului cultural în fluxul preocupărilor cotidiene, prin adaptarea sa la mediul virtual. După cum arătau și rezultatele chestionarului prezentat în tabelul de mai sus, cei mai mulți adolescenți sunt conștienți de prezența fenomenului cultural în social media, chiar dacă procentul celor care au o atitudine activă față de acesta este, cu siguranță, mult mai mic.

Platformele specializează în recomandări de carte și evenimente artistice realizează, tot mai des în ultimii ani, anchete⁸ în rândul personalităților culturale românești, urmărind identificarea reacțiilor acestora la noile forme de difuzare culturală. Cei mai mulți participanți la anchetă includeau între principalele avantaje ale acestui tip de promovare a pieței cărții, deja menționata facilitare a accesului la informație, în contextul regrettabil în care majoritatea cititorilor nu au pur și simplu ocazia de a parurge la prima mână articole din presa culturală tradițională. Un alt aspect semnificativ al acestei anchete, în contextul circumscrierii funcției de informare, îl reprezintă satisfacerea nevoii de clasamente a publicului larg, prin intermediul unor astfel de platforme culturale. Această necesitate, specifică oricărei civilizații îndeajuns de înrădăcinată în timp, încât să poată asuma o tradiție canonică, aduce cu sine fascinația față de revelarea bibliotecilor interioare ale unor personalități percepute drept autorități în domeniu. Proliferează astfel o întreagă serie de liste de titluri, care amestecă cel mai adesea tradiția cu noutatea, liste cărora li se atașează eticheta generatoare de respectabilitate a numelui unei personalități prin intermediul căruia se conferă credibilitate respectivului clasament. Chiar dacă fascinația pentru liste de cărți și autori nu este specifică doar mediului virtual, ea făcând carieră încă din ultimele secole ale antichității, rețeaua socială transferă problema în orizontul confortabil al popularizării, creând o impresie, cel mai adesea falsă, de material mereu accesibil, susceptibil de a determina în mod decisiv alcătuirea sau consolidarea culturii generale a participantului la rețeaua socială. Deși o astfel de imagine poate aminti de acel „canon la purtător”⁹ despre care vorbea la un moment dat profesorul Paul Cornea, aceste liste care amintesc cumva de topurile muzicale nu pot fi luate în calcul pentru o stabilire a „canonicității” de vreme ce, oricât de influente ar fi personalitățile care le generează, ele nu pot respecta deja numitul principiu al autorității transindividuale¹⁰.

Un ultim aspect pe care îl rețin referitor la acest tip de anchetă vizează tocmai situația cititorilor adolescenți, pentru care existența unei astfel de surse de informare reprezintă practic singura metodă viabilă de conectare la marea literatură, în afara contextului școlar. Dacă luăm în considerare faptul că majoritatea bibliotecilor școlare nu pot lua în calcul abonarea constantă la presa culturală autohtonă și, în același timp, faptul că o consultare a publicațiilor de specialitate la sediile bibliotecilor locale sau județene ar reprezenta, în sine, un demers intențional, străin majorității adolescenților, platformele din social media preiau, dacă nu în proporție de 100%, cel puțin într-o măsură covârșitoare, sarcina realizării unui demers adecvat de informare în ceea ce privește evoluția fenomenului cultural. Cu toate acestea, optimismul firesc, generat de proliferarea unor astfel de platforme și de inventarierea unor rezultate precum cele de la chestionarul pe care l-am implementat și pe care l-am prezentat mai sus, trebuie temperat de conștientizarea faptului că, pentru utilizatorii rețelelor sociale, funcția de informare se subsumează celei de participare. Cu alte cuvinte, atâtă vreme cât răspunde procesului de socializare, de stabilire de interacțiuni între indivizi, informarea este acceptată drept unul din procesele fundamentale ale experienței în mediul virtual. Totuși, informarea nu e percepută ca scop în sine de către majoritatea adolescenților care se loghează la o rețea socială.

Întorcându-mă la analiza PEW Research Center, cu privire la atitudinea adolescenților americanii față de rețelele sociale, e interesant de observat că nevoie de informare este menționată abia pe poziția

a treia, într-un clasament al motivațiilor de acces, după nevoia de comunicare și după dezideratul incluziunii sociale. Astfel, dintre cei 91% de subiecți care declară că utilizează rețele sociale, 54% indică nevoia de comunicare drept principală motivație a demersului lor, 18% menționează nevoia de incluziune în grup și doar 11% se referă la nevoia de informare, drept principală sursă de motivație¹¹. Cu toate acestea, componenta de informare este, probabil, cel mai ușor integrabilă în context școlar, deoarece ea corespunde în mare măsură etapei de documentare specifică oricărui demers științific.

Consider că integrarea asumată a mediului virtual și, mai ales, a platformelor culturale existente în social media în implementarea etapei de documentare la elevii aparținând ciclului superior de învățământ contribuie la rezolvarea complementară a două probleme. Pe de o parte, elevilor li se poate furniza astfel expertiza selectării informației utile, prin apelul la platforme credibile, încercându-se evitarea acelor situații, cu consecințe cel mai adesea dezastruoase, în care informația dorită este introdusă pur și simplu în motorul de căutare, fiind apoi selectate primele rezultate accesibile. Pe de altă parte, un astfel de demers va contribui la stimularea gândirii originale a elevilor, aceștia învățând cum să integreze informații preexistente în proiectul personal și, pe termen lung, să evite tentația plagiatului și a preluării de informație fără indicarea sursei.

3. Funcția de participare

Conform celor doi cercetători amintiți anterior, perceperea funcției de participare de către utilizatorii mediului virtual reprezintă, în fond, principalul factor care determină revenirea permanentă a acestora, pentru verificarea constantă a impactului pe care îl are, asupra altor membri, conținutul mesajului lor și pentru a dezvolta răspunsuri conforme cu propria strategie de legitimare. Pentru a urmări în mod adecvat realizarea funcției de participare, am investigat, pornind de la cele trei întrebări formulate de Sarah Ludwig¹², o serie de postări dintr-un grup de lectură¹³, încercând să identific gradul de implicare al membrilor, precum și dispoziția acestora de a acționa prin aprecieri și comentarii la postările altor participanți. După cum arătam deja, grupul virtual de lectură reprezintă, în contextul interacțiunii specifice culturii contemporane, o alcătuire de opinii al cărei principal avantaj este dat de natura permanentă a schimbului de informații și de posibilitatea permanentă de a reveni, de a reacționa și de a formula comentarii la postări anterioare. Rezultă de aici un peisaj cu adevărat complex, extrem de permeabil la analiză, dacă ne gândim că majoritatea cititorilor identifică într-un astfel de mediu o platformă confortabilă pentru dialogul despre bibliotecile lor interioare.

Dintr-un total de 56 de postări analizate, 53 oferă detalii despre acțiunea cărții, 31 inserează citate, iar 18 reproduc fragmente ale unor prezentări, în special din publicații care au recenzat respectivele cărți. Ar fi de adăugat că și în cazul celor 38 de prezentări care nu reproduc fragmente de recenzii, tonul specific acestor texte de întâmpinare e imitat în mod conștient sau nu, în peste jumătate din cazuri. Astfel, doar 14 texte se constituie în imperitive colocviale la lectură, însoțite eventual de un scurt citat din cartea recomandată, sau de o fotografie a copertii acesteia. Din perspectiva reacțiilor pe care le generează, s-a putut observa că postările care conțin detalii grafice, de tipul reproducerii după o fotografie de copertă sunt cu 21 % mai susceptibile să genereze aprecieri, în vreme ce reacția prin comentariu pare, cel mai adesea, să depindă în primul rând de gradul de celebritate a cărții promovate.

Tabelul 5: Analiza cantitativă a postărilor din perspectiva reacțiilor generate

Specificul postării	Aprecieri	Comentarii	Distribuiri
Oferă informații despre acțiunea cărții (53)	462	167	91
Inserează citate din cartea prezentată (31)	269	86	61
Conțin citate din critica de întâmpinare (18)	166	58	33
Conțin fotografii (14)	195	43	28
Reprezintă imperitive colocviale la lectură (14)	113	56	33

Pornind de la interpretarea informațiilor obținute prin analiza postărilor din grupul de lectură, am realizat un chestionar la care au răspuns 38 de membri ai grupului, cu vârste cuprinse între 16 și 20 de

ani. Scopul chestionarului îl reprezintă dublarea analizei cantitative a postărilor printr-o investigație calitativă, care să verifice nu atât gradul de configurare a unui gust estetic, cât mai ales mecanismele de formare a acelei conștiințe identitare de grup, care duce la favorizarea anumitor conținuturi în detrimentul altora. Evitând pe cât posibil referința directă la un titlu sau altul, participanții sunt invitați să-și exteriorizeze, prin răspunsuri la întrebările chestionarului, interese și preferințe, care ar putea fi apoi valorificate în diverse situații de învățare. Pentru creșterea acurateții răspunsurilor și pentru a le permite subiecților o cât mai sporită libertate de exprimare a opiniei, am folosit modalitatea de scorare de la 1 la 5, unde 1 = deloc, iar 5 = foarte mult. Prezint mai jos sub formă de tabel chestionarul la care au răspuns 38 de tineri (elevi de liceu sau proaspăt absolvenți), adăugând în căsuțele corespunzătoare punctajul cumulat la fiecare întrebare.

Tabelul 5: Chestionarul 2

Întrebarea	1 (deloc)	2 (foarte puțin)	3 (puțin)	4 (mult)	5 (foarte mult)
Postările din grupul de lectură influențează ceea ce citesc	0	3	9	12	14
Folosesc și alte surse de informare pentru alegerea priorităților de lectură	11	7	13	5	2
Am vorbit despre grupul de lectură cu colegii de clasă / școală	1	11	6	9	12
Consider că la orele de literatură română / universală pot folosi experiența dobândită în grupul de lectură	13	5	4	9	8
Mi-ar plăcea să pot folosi mai mult în orele de literatură română / universală, experiențele din grupul de lectură	4	3	3	11	17

Un aspect care rezultă din interpretarea datelor oferite de acest ultim chestionar aplicat doar elevilor înscriși într-un grup virtual de lectură este disponibilitatea acestora de a integra experiența informală a promovării cărților preferate în situații formale. Consider că o bună cunoaștere a unei astfel de disponibilități, dublată de o disponibilitate la dialog a profesorului de literatură, ar putea avea consecințe dintre cele mai favorabile asupra procesului didactic. Totodată, e de remarcat prezența conștiinței de grup, a apartenenței la un mediu de cunoșători, chiar în detrimentul diversificării surselor de informare. Totuși, aspectul care îmi pare de departe cel mai relevant îl reprezintă aici apariția efortului de selectare a lecturilor, încercarea de formulare a unei identități proprii prin înțelegerea valorii estetice a literaturii. Acest tip de preocupare, chiar dacă incipientă și formulată adesea mai degrabă intuitiv, poate asigura, prin comparare și confruntare a ideilor, o dezvoltare durabilă a gustului estetic, oferindu-le participanților, pe termen lung, acces la patrimoniul literaturii universale.

Concluzii

Pornind de la aplicarea celor trei funcții ale interacțiunii în mediul virtual (legitimare, informare, participare) la cazul particular al unui grup de lectură al elevilor într-o rețea socială, am încercat, în acest material, să urmăresc modalitatea de raportare a tinerilor cititori la autoritatea canonica și felul în care, prin intermediul unei asemenea platforme aceștia învață să formuleze opinii estetice, punând în evidență dinamica evolutivă a proprietăților bibliotecii interioare.

Proiectul de față a urmărit investigarea raportului între canonul școlar și bibliotecile interioare ale elevilor cititori, profitând de exprimarea acestora în spațiul virtual, în diverse grupuri dedicate lecturii. O primă ipoteză de lucru, demonstrabilă prin exemple istorice, vizează tendința de regrupare a cititorilor, în funcție de noi surse de autoritate, în perioade care determină schimbări de paradigmă culturală. A doua ipoteză de lucru o reprezintă necesitatea înțelegerei și, pe alocuri, chiar a integrării acestui orizont al preocupărilor de lectură, în demersul didactic. Astfel, în acord cu modelul educațional al dezvoltării personale, am luat în considerare posibilitatea facilitării procesului de predare, printr-o cunoaștere adecvată a zonelor de interes cultural ale subiecților, aşa cum sunt ele exprimate în postările acestora în rețelele sociale. Am considerat că acest tip de activitate a unei minorități semnificative a

elevilor poate reprezenta un instrument de cunoaștere fără precedent, deoarece dă seama de procesul lecturii, aşa cum este el integrat în interacțiunea cotidiană.

O primă concluzie o reprezintă influența semnificativă pe care sugestiile de lectură formulate în mediul virtual o au asupra orientării preferințelor tinerilor cititori. Am urmărit această problemă în relație cu procesul de participare pe care îl implică și cu formarea unei conștiințe a grupului, prin aplicarea unor chestionare la un eșantion reprezentativ de elevi. Aproape două treimi, 63% dintre participanții la chestionarul aplicat își amintesc să fi văzut postări referitoare la lectură în fluxul personal din rețelele de socializare, chiar dacă procentul celor care au apreciat la un moment dat astfel de materiale se situează în jurul valorii de 42%. Totuși, informația care mi-a reținut în cea mai mare măsură atenția, în ciuda caracterului său subiectiv și, firește, imposibil de verificat, este dată de procentul de 38% de elevi care declară că au citit / început să citească o carte, în urma vizualizării unei postări din rețeaua de socializare. Se poate observa, de aceea, că asistăm nu doar la apariția unui pol de interes, ci și la dezvoltarea unui adevărat „pol de autoritate” cu rol decisiv în modelarea preferințelor de lectură. O observație complementară se referă la procentul semnificativ de elevi care manifestă comportamente active, reacționând prin distribuiri sau comentarii la astfel de postări, 28% din participanți declarând că au recomandat astfel de grupuri prietenilor și colegilor.

O a doua concluzie, în strânsă legătură cu prima, este reprezentată de disponibilitatea unei majorități a participanților la cercetare, pentru o integrare în contexte formale a preocupărilor din zona lecturii motivate. Astfel, cei mai mulți elevi par să aprecieze acele contexte în care pot valorifica, într-un fel sau altul, elemente specifice lecturilor de placere, în contexte școlare. Totodată, subiecții manifestă interes față de posibilele utilizări în clasă ale experienței din zona interacțiunii virtuale. O aplicație practică a cercetării o constituie prezentarea unei microsecvențe didactice la disciplina literatură universală, prin care am ilustrat câteva posibilități de înțelegere a canonului european, printr-o contextualizare tematică și prin apelul la conexiuni cu preferințele participanților. Acest exemplu mărturisește o perspectivă personală conservatoare, care presupune crearea unui spațiu familiar, confortabil, pentru întâlnirea elevilor cu reperele literaturii europene.

O altă fațetă a problematicii urmărite, care, ar merita probabil o investigație separată, mai amănunțită, vizează impactul pe care activitatea în grupurile din rețelele sociale îl are asupra dezvoltării pe termen mediu și lung a preferințelor de lectură ale actualilor elevi. Într-un astfel de proiect de cercetare ar putea fi izolate rezultate ale interacțiunilor din mediul virtual, care ar constitui, pe termen lung, premisele unor noi instituiri canonice, pe fondul estompării reperelor tradiționale. Provocarea pe care o implică un astfel de demers este dată de natura extrem de mobilă și de caracterul imprevizibil al unui asemenea spațiu de interacțiune. Totuși, în măsura cristalizării sale, activitatea din mediul virtual și mai ales din rețelele sociale poate reprezenta un teren prolific de investigare a modalităților prin care adolescenții se grupează în funcție de noi surse de autoritate. Chiar dacă utilizarea în acest cadru a termenului „canon” este, aşa cum arătam, impropriă și, în orice caz, prematură, grupurile de lectură reprezintă construcțe care, tocmai prin disiparea permanentă a autorității, îi conferă acesteia acel caracter transindividual care, pe termen lung, poate conduce la o redesenare a canonului însuși.

Note

¹ Sintagma, utilizată astăzi excesiv și adesea impropriu, a fost introdusă de Alexandre Koyre în lucrarea sa clasică *From the Closed World to the Infinite Universe* (The John Hopkins Press, 1957-1968) și, pe urmele sale, de majoritatea teoreticienilor istoriei ideilor. Sintagma definește tocmai trecerea de la un sistem de gândire la altul pe baza modificării unui raport de autoritate față de tradiție. Vezi Alexandre Koyre, op. cit., pp. 35-41.

² Prefer să păstrez forma „social-media” întrucât ea înglobează toate raporturile de comunicare din spațiul virtual, definind orice interacțiune a participanților, indiferent de forma de socializare aleasă de acestia.

³ Rezultatele cercetării, disponibile la www.pewinternet.org, stabilesc legături între gradul de utilizare a rețelelor sociale și o serie de factori determinanți, precum mediul de proveniență.

⁴ Pentru o contextualizare corectă, trebuie spus că cei doi autori fixează problema funcției de legitimare în zona formulării și a confirmării identității politice, sociale sau religioase a unui individ (*Ibid.*, p. 35). Totuși, consider că respectivul concept poate fi aplicat și cazului particular al grupurilor de cititori.

⁵ Folosesc sintagma cu sensul de „rezultat al proiectării unei secvențe didactice unitare, conform unui model structurant”, sens descris de Alina Pamfil, în *Didactica literaturii. Reorientări*, p. 124.

